

บทที่ ๒

แนวคิดเรื่องการบำรุงมารดาบิดาที่ปรากฏในมงคลสูตร

นักปราชญ์เมธีทางศาสนากล่าวไว้ว่า การบำรุงมารดาบิดา เป็นอุดมมงคลสูงสุดในชีวิต บุตรธิดาผู้บำรุงมารดาบิดาให้ประสบสุข ย่อมเป็นผู้เจริญทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ดังนั้นในบทนี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอแนวคิดของท่านผู้รู้ทั้งหลายเกี่ยวกับการบำรุงมารดาบิดาในมงคลสูตร เพื่อเป็นแนวทางแก่บุตรธิดาได้นำไปประพฤติปฏิบัติ ยังความผาสุก สงบร่มเย็น ให้บังเกิดขึ้นแก่ตนเอง ครอบครัว และสังคมไทยต่อไป ดังอธิบายต่อไปนี้

๒.๑ ความเป็นมาของการบำรุงมารดาบิดาในมงคลสูตร

๒.๒ ความหมายของการบำรุงมารดาบิดาในมงคลสูตร

๒.๓ ความสำคัญของการบำรุงมารดาบิดาในมงคลสูตร

๒.๔ หน้าที่ของบุตรธิดาต่อมารดาบิดาในมงคลสูตร

๒.๑ ความเป็นมาของการบำรุงมารดาบิดาในมงคลสูตร

มงคล หมายถึง เหตุที่นำมาซึ่งความเจริญ ความก้าวหน้า มงคลทางพระพุทธศาสนา มุ่งสร้างคนให้ประพฤติชอบทางกาย วาจา ใจ ทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดสุข ยังเป็นทางป้องกันความเสื่อม ความชั่วในสังคม^{*} เพราะสังคมมนุษย์ มีสิ่งที่เหมือนกันอยู่อย่างหนึ่งก็คือ ทุกคนต้องการความสุข ความเจริญก้าวหน้า ไม่ต้องการความทุกข์ ความเสื่อม ไม่ว่าจะเป็นคนในสังคมใด ชาติใด ภาษาใด หรือวัยใด ก็ล้วนแต่รักสุขเกลียดทุกข์ด้วยกันทั้งสิ้น จึงได้พยายามแสวงหาสิ่งที่ตนต้องการ และหลีกเลี่ยงให้พ้นจากสิ่งที่ตนไม่ประสงค์ โดยได้ดำเนินการทุกวิถีทางเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของตนๆไป จนตลอดชีวิต แต่ว่าบางคนก็ประสบความสำเร็จตามที่ตนต้องการ บางคนประสบความสำเร็จเป็นส่วนใหญ่ ล้มเหลวเป็นส่วนน้อย บางคนก็ประสบความสำเร็จเพียงบางส่วนเท่านั้น ส่วนใหญ่ ล้มเหลว และบางคนล้มเหลวโดยประการทั้งปวง ไม่ประสบความสำเร็จตามที่ตนมุ่งหวังในชีวิตเลย ทั้งนี้ก็เพราะว่าเป้าหมายและการกระทำของแต่ละคนไม่เหมือนกัน คือ ผู้ที่ประสบความสำเร็จในชีวิตนั้นรู้จักทางแห่งความเจริญก้าวหน้าของชีวิตอย่างถูกต้อง และดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายแห่งความเจริญก้าวหน้านั้นได้ถูกต้อง ผู้ที่ประสบความสำเร็จเป็นส่วนใหญ่ย่อมรู้จักทางแห่งความเจริญก้าวหน้าของชีวิตอย่างถูกต้อง แต่บางท่านแม้จะรู้จักทางแห่งความเจริญก้าวหน้าของตน ก็ไม่อาจจะดำเนินไปสู่เป้าหมายที่ตนประสงค์ทั้งหมดได้ เพราะการกระทำยังไม่บริบูรณ์หรือบุญบารมี

^{*} สจิริภรณ์ บริสุทธี, มงคลชีวิต ฉบับเยาวชน, (กรุงเทพมหานคร : ทิพวิสุทธี, ๒๕๔๕), หน้า ๗.

ยังไม่พร้อม ผู้ที่ประสบความสำเร็จแต่บางส่วนอาจจะรู้จักทางแห่งความเจริญก้าวหน้าของชีวิตแต่บางส่วน แม้จะพยายามปฏิบัติตนอย่างดีที่สุดก็ตาม ส่วนผู้ที่ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิตเลยอาจจะไม่รู้จักทางแห่งความเจริญก้าวหน้าเลย หรือรู้จักแต่ไม่ปฏิบัติตาม นี่คือหลักความจริงที่ปรากฏอยู่ในสังคมมนุษย์^๒

ด้วยเหตุนี้เอง มนุษย์ในทุกสังคม ตั้งแต่สมัยโบราณมาจนถึงปัจจุบัน จึงพยายามแสวงหาทางแห่งความก้าวหน้าของชีวิตด้วยวิธีการต่างๆตามที่ตนเห็นว่าถูกต้อง บางคนก็แสวงหาได้อย่างถูกต้อง แต่บางคนก็ไม่อาจจะพบได้ แล้วก็เกิดการถกเถียงนำมาสนทนากันหรืออภิปรายกันขึ้นว่า "อะไรคือมงคล"

การถกเถียงกันว่าอะไรคือมงคลนั้น มีการถกเถียงกันมาก่อนที่พระพุทธเจ้าจะตรัสเรื่องมงคลในพระพุทธศาสนา กล่าวกันตามประวัติศาสตร์ว่า ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะทรงแสดงเรื่องมงคลนั้นในประเทศอินเดีย ซึ่งในสมัยพุทธกาลเรียกว่า "ชมพูทวีป" มนุษย์ได้สนทนากันถึงเรื่องมงคล คือ ความเจริญก้าวหน้า ว่าอะไร คือ มงคล หรือ ความเจริญก้าวหน้า

มนุษย์ในสมัยนั้นแบ่งออกเป็น ๓ พวก คือ

พวกที่ ๑ เรียกว่า ทิฏฐิมงคลิกะ คือ พวกที่มีความเห็นว่าสิ่งที่เห็นเป็นมงคล

พวกที่ ๒ เรียกว่า สุตมงคลิกะ คือ พวกที่มีความเห็นว่าสิ่งที่ฟังเป็นมงคล

พวกที่ ๓ เรียกว่า มุตมงคลิกะคือ พวกที่มีความเห็นว่าสิ่งที่รับทราบเป็นมงคล

มนุษย์ต่างพากันถกเถียงกันเรื่องมงคล จนเกิดโกลาหลอยู่ถึง ๑๒ ปี ครั้งแรกมนุษย์ถกเถียงกันก่อน เทวดาเมื่อได้ยินมนุษย์ถกเถียงกัน ก็เอาไปถามกันว่าอะไรเป็นมงคล บางองค์ก็บอกว่าสิ่งที่เห็นเป็นมงคลถ้าเห็นสิ่งดีๆบางองค์ก็บอกว่าไม่ใช่สิ่งที่ได้ยินต่างหากเป็นมงคล บางองค์ก็บอกว่าไม่ใช่สิ่งที่รับรู้ต่างหากเป็นมงคล เทวดาก็ถกเถียงกันอีก เทวดาชั้นต้นๆก็เถียงกันไปจนถึงเทวดาชั้นสูง แต่ก็ไม่สามารถตกลงกันได้ จึงเกิดโกลาหลขึ้น

ดังนั้นในคืนหนึ่ง มีเทวดาองค์หนึ่งทำพระเชตะวันให้สว่างไสว แล้วเข้าไปยืนอยู่เฉพาะพระพักตร์พระพุทธเจ้า เทวดาแล้วกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า

"เทวดาและมนุษย์เป็นอันมาก ปราณาความสวัสดิ์ พากันคิด

มงคลทั้งหลาย ขอพระองค์ทรงโปรดแสดงอุดมมงคลเถิด"

เพราะฉะนั้นมงคลสูตรนี้พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่เทวดาแต่ว่ามนุษย์ปฏิบัติมากที่สุด เพราะมนุษย์ได้ถกเถียงกันอยู่ก่อนคิดกันอยู่ก่อนแล้ว พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงมงคลแก่เทวดาองค์นี้ก่อน แล้วได้ทรงแสดงมงคลสูตรนี้แก่พระอานนทีกครั้งหนึ่ง ซึ่งพระอานนทก็ได้จดจำไว้แล้ว

^๒ พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), อุดมมงคลในพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๑ - ๒.

ได้มาท่องให้ฟังในที่ประชุมสงฆ์ในการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ๓ เดือน เมื่อพระพุทธศาสนามาล่วงมาได้ประมาณ ๔๕๒ ปีได้มีการบันทึกพระไตรปิฎกในใบลาน ณ อาโลกวihar อันเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๕ ในประเทศศรีลังกา ซึ่งในพระสูตรนี้เราได้ศึกษากันสืบมาว่า พระพุทธเจ้าตรัสมงคลไว้ถึง ๓๘ ประการ ดังต่อไปนี้

๑. อเสวนา จ พาลานํ	การไม่คบคนพาล
๒. ปณฺหิตานญฺจ เสวนา	การคบบัณฑิต
๓. ปุชา จ ปุชฺณิยานํ	การบูชาบุคคลที่ควรบูชา
๔. ปฎิรูปเทสวาโส จ	การอยู่ในปฏิรูปประเทศ
๕. ปุพฺเพ จ กตปุญฺญตา	การได้สั่งสมบุญมาก่อน
๖. อุตฺตสมฺมาปณฺธิ จ	การตั้งตัวถูกต้อง
๗. พาหุสัจฺจญฺจ	ความคงแก่เรียน
๘. สิปฺปญฺจ	การมีศิลปะ
๙. วินโย จ สุสิกฺขิตो	การมีวินัยดี
๑๐. สุภาสิตา จ ขา วาจา	การพูดจาสุภาพ
๑๑. มาตาปีตฺตอุปฺภูฏานํ	การบำรุงมารดาบิดา
๑๒. ปุตฺตสงฺคโ	การเลี้ยงดูบุตร
๑๓. ทารสงฺคโ	การเลี้ยงดูภรรยา
๑๔. อนากุลา จ กมฺมมนฺตา	การทำงานไม่คั่งค้าง
๑๕. ทานญฺจ	การบำเพ็ญทาน
๑๖. ฌมฺมจริยา จ	การประพฤติธรรม
๑๗. ญฺาตกานญฺจ สงฺคโ	การสงเคราะห์ญาติ
๑๘. อนวชฺชานิ กมฺมานิ	การทำงานไม่มีโทษ
๑๙. อารตี วิรตี ปาปา	การงดเว้นการทำความบาป
๒๐. มหฺชปฺนา จ สญฺญโม	การเว้นการดื่มน้ำเมา
๒๑. อปฺปมาโท จ ฌมฺเมสุ	ความไม่ประมาท
๒๒. การโว จ	การมีสัมมาคารวะ
๒๓. นิวาโต จ	การถ่อมตัว
๒๔. สนฺตญฺฐิ จ	ความสันโดษ
๒๕. กตญฺญตา	ความกตัญญู
๒๖. กาเลน ฌมฺมสุสฺวานํ	การฟังธรรมตามกาล

๒๗. ขนฺตี จ	ความอดทน
๒๘. โสวสุตตา	การเป็นคนว่าง่าย
๒๙. สมานญจ ทสฺสนํ	การได้เห็นสมณะ
๓๐. กาเลน ฐมฺมสาธุจฺจา	การสนทนาธรรมตามกาล
๓๑. ตโป จ	การบำเพ็ญตบะ
๓๒. พุรฺหมจริยญจ	การประพฤติพรหมจรรย์
๓๓. อริยสัจจํ ทสฺสนํ	การเห็นอริยสัจ
๓๔. นิพฺพานสัจฉิกิริยา จ	การบรรลุพระนิพพาน
๓๕. ผุฏฺฐสฺส โลภมฺเมหิ	จิตไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม
๓๖. อโศกํ	จิตไม่เศร้าโศก
๓๗. วิรชํ	จิตไม่กำหนัด
๓๘. เขมํ	จิตหลุดพ้น (เกษม)

ในมงคลทั้ง ๓๘ ประการนี้ แบ่งชั้นการปฏิบัติออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่หนึ่ง เริ่มสร้างชีวิต โดยเริ่มต้นตั้งแต่มงคลข้อที่ ๑ ถึงมงคลข้อที่ ๑๘

ตอนที่สอง ปรับปรุงจิตใจให้สูงขึ้น โดยเริ่มต้นตั้งแต่มงคลข้อที่ ๑๙ ถึงมงคลข้อที่ ๓๐

ตอนที่สาม มุ่งปฏิบัติเพื่อความสิ้นทุกข์ โดยเริ่มตั้งแต่มงคลข้อที่ ๑๑ ถึงมงคลข้อที่ ๓๘^๓

จากการศึกษาพบว่า คัมภีร์ในพระพุทธศาสนามงคลดลปิณี พบว่า มงคล หมายถึง ความเจริญด้วยมนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ เป็นมงคล ในปรมัตถ์โชติกา หมายถึง คุณที่ทำให้บรรลุความสำเร็จและความเจริญเป็นมงคล ในอภิธานปิฎกปาฐาธุจิ หมายถึง คุณที่ทำให้คลายความชั่วเลวทรามและคุณเครื่องดำเนินไปสู่ความบริสุทธิ์เป็นมงคล คัมภีร์ทั้ง ๓ นี้ มีคำอธิบายเป็นไปในแนวทางเดียวกัน ที่จะช่วยให้มนุษย์เข้าใจในความหมายของคำว่า "มงคล" ยิ่งขึ้น นอกจากนั้นยังมีคำที่สนับสนุนให้ทราบชัดถึงมงคลขึ้นไปอีกมีอยู่ ๖ คำ คือ ภัททัง เจริญ เสงโย ประเสริฐ กล้วยานํ ดี สุภัง งาม เขมํ เกษม และสิวัง สงบ

เหตุที่ทำให้เกิดความดีงาม เจริญด้วยโภคสมบัติ มีวัฒนธรรมที่ส่งเสริมสังคมทำให้มีฐานะของผู้ที่ประพุดมมงคลนี้มีสถานะที่สูงขึ้นกว่าที่เป็นมนุษย์อยู่แต่เดิมเพิ่มขึ้นไปอีก ทำให้มีกิริยาวาจาใจดีงาม ทำให้ชีวิตมีความสุขเกษม ปลอดภัย ปราศจากอุบาทว์และอุปสรรคทั้งปวง นี่คือนิพพาน ตรงกันข้ามกับคำว่า "อัปมงคล" ที่เป็นเหตุให้เกิดความเสื่อม คือเสื่อมไปจากคุณงามความดี จุด

^๓ พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), อุดมมงคลในพระพุทธศาสนา, หน้า ๑๓.

ฐานะของบุคคลให้ต่ำลงไปกว่าเดิม มีชีวิตที่เต็มไปด้วยทุกข์ ชีวิตเดือดร้อนวุ่นวายด้วยภัยอุบาทว์ที่เต็มไปด้วยอุปสรรค นี่ก็ใจความของคำว่า "มงคล" และ "อัปมงคล"^๔

สรุปได้ว่า มงคลที่ ๑๑ มาตาศิลปคุณฐาน การบำรุงมารดาบิดา เมื่อบุคคลใดนำไปปฏิบัติแล้ว ย่อมจะเป็นเหตุนำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าทั้ง ๓ ระดับ คือ

๑) ความเจริญก้าวหน้าในโลกนี้ เช่น สามารถตั้งฐานะได้ มีทรัพย์สมบัติมาก มีชื่อเสียง มีตำแหน่งหน้าที่การงานดี มีครอบครัวดี เป็นต้น

๒) ความเจริญก้าวหน้าในโลกหน้า หมายถึง เป็นผู้สั่งสมบุญกุศลไว้ดี เมื่อละจากโลกนี้ ก็ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

๓) การบรรลุมรรคผลนิพพาน ซึ่งเป็นความเจริญก้าวหน้าในระดับสูงสุด เพราะผู้ปฏิบัติตามหลักมงคลชีวิต เป็นการหลีกเลี่ยงเหตุแห่งความเสื่อมทั้งหลาย กระทำแต่ความดีด้วยกาย วาจา ใจ ในเบื้องต้น ย่อมเจริญในท่ามกลาง และจิตเกษมในที่สุด กล่าวคือบังเกิดสติปัญญา อันเป็นเครื่องทำลายกิเลส จิตหลุดพ้นเข้าสู่การบรรลุมรรคผลนิพพานในที่สุด

๒.๒ ความหมายการบำรุงมารดาบิดาในมงคลสูตร

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า มาตาศิลปคุณฐาน หมายถึง การบำรุงมารดาบิดา ปฏิบัติมารดาบิดาของตนให้เป็นสุข^๕

โชติ จิตตเสวณ ได้ให้ความหมายว่า บำรุงมารดาบิดา หมายถึง การให้ความรักเอาใจใส่เลี้ยงดูผู้มีพระคุณในฐานะที่ท่านเป็นบุพการีผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูผู้เป็นบุตร^๖

สุจิราภรณ์ บริสุทธิ ได้ให้ความหมายของ การบำรุงมารดาบิดา หมายถึง การตอบแทนพระคุณบิดา พระคุณมารดา ช่วยเหลือกิจการงานของท่าน เลี้ยงดูท่านเมื่อยามท่านแก่ชรา ดูแลปรนนิบัติการกินอยู่ของท่านให้สะดวกสบาย และเอาใจใส่ช่วยเหลือเมื่อท่านเจ็บป่วย^๗

^๔ อร่าม อินพุ่ม, มงคลชีวิต ๓๘ ประการสำหรับผู้ครองเรือน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เพชรกระรัต, ๒๕๓๗), หน้า ๑๕.

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒๕.

^๖ โชติ จิตตเสวณ, ๓๘ มงคล, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓๗.

^๗ สุจิราภรณ์ บริสุทธิ, มงคลชีวิต ฉบับเยาวชน, หน้า ๓๘.

พระมหาคุศลย์ คนแรง ได้สรุปความหมายของ การบำรุงมารดาบิดาไว้ใน วิทยานิพนธ์เรื่อง "การศึกษาเชิงวิเคราะห์ห้วงคลัตถทีปนี" ว่าการบำรุงมารดาบิดา หมายถึง การปรนนิบัติด้วยสักการะเช่น ข้าว น้ำ ผ้า ที่นอน การอบกลิ่น การให้อาบน้ำ การล้างเท้า และด้วยการทำความนอบน้อม การเลี้ยงดู การช่วยทำกิจ การดำรงวงศ์สกุล การประพฤติดมควรเพื่อรับทรัพย์มรดก การทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ ทำให้มารดาบิดาดำรงอยู่ในความพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา เป็นผู้ค้ำชูลูกตเวที ผู้ทำตามโอวาทที่มารดาบิดาสั่งสอน^๔

นัยนา นามเข็ม ได้กล่าวถึง การบำรุงบิดามารดาไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง "ศึกษาวิเคราะห์การบำรุงมารดาบิดาตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเถรวาท" ว่าการบำรุงมารดาบิดา หมายถึง การทำอุปการะต่อบิดามารดา ซึ่งสามารถกระทำได้ ๒ ทาง คือ

๑. การบำรุงทางกาย หมายถึง การมอบให้ซึ่งปัจจัย ๔ ดูแลบำรุงเลี้ยงสุขภาพกายตามหลักวัตรบทข้อที่ ๑ ความว่า เราพึงเลี้ยงมารดาบิดาตลอดชีวิต เพราะบิดามารดามีอุปการะมาก บำรุงเลี้ยงแสดงโลกนี้แก่บุตร บิดามารดาผู้อ่อนนุเคราะห์ประชา...เพราะเหตุนี้บัณฑิตพึงน้อมสการ และสักการะบิดามารดานั้นด้วยข้าว น้ำ ผ้า ที่นอน การอบกลิ่น การให้อาบน้ำและการล้างเท้า เพราะการปรนนิบัติบิดามารดานั้น บัณฑิตจึงสรรเสริญในโลกนี้เอง

๒. การบำรุงทางใจ หมายถึง การดูแลจิตใจให้มีความโสมนัสอยู่เสมอ ไม่กระทำความหม่นหมองให้ปรากฏในจิตใจ ทำมารดาบิดาผู้ไม่มีศรัทธาให้มีศรัทธา ผู้ไม่มีศีลให้มีศีลผู้ตระหนี่ให้รู้จักการเสียสละ ผู้ไม่มีปัญญาให้มีปัญญา บุตรที่บำรุงมารดาบิดาด้วยการให้เลื่อมใสในพระรัตนตรัย ให้สมาทานศีล หรือให้บรรพชา จัดว่าเป็นยอดของคนทั้งหมดผู้บำรุงมารดาบิดาในโลกนี้^๕

สรุปได้ว่า การบำรุงมารดาบิดา หมายถึง การดูแล ปรนนิบัติ เลี้ยงดู รับใช้มารดาบิดาให้มีปกติสุข ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งมีอยู่ ๒ ประการ คือ

๑. การบำรุงมารดาบิดาทางกาย คือ สามารถกระทำได้โดยท่านเลี้ยงเรามาแล้วเลี้ยงท่านตอบ ช่วยทำกิจของท่าน ดำรงวงศ์ตระกูลของท่าน ทำตัวให้สมควรรับมรดกของท่าน และเมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้

^๔ พระมหาคุศลย์ คนแรง, "การศึกษาเชิงวิเคราะห์ห้วงคลัตถทีปนี", วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๑), บทคัดย่อ.

^๕ นัยนา เข็มทอง, "ศึกษาวิเคราะห์การบำรุงบิดามารดาตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

๒. การบำรุงมารดาบิดาทางใจ คือ ในทางพุทธศาสนาถือว่าการบำรุงมารดาบิดาอย่างสูงสุด ด้วยถ้าท่านไม่มีศรัทธาชักนำให้ท่านมีศรัทธา ถ้าท่านไม่มีศีลชักนำให้ท่านตั้งมั่นในศีล ถ้าท่านเป็นคนตระหนี่ชักนำให้ท่านบริจาคทาน และถ้าท่านไม่มีปัญญานำพาให้ท่านได้ประพฤติปฏิบัติธรรม จนเกิดปัญญารู้แจ้งแห่งสัจธรรม นำตนพ้นจากทุกข์กล่าวคือพระนิพพานได้ในที่สุด

๒.๓ ความสำคัญของการบำรุงมารดาบิดาในมงคลสูตร

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า สตรีผู้ยังบุตรให้เกิด ชื่อว่า มารดา บุรุษผู้ยังบุตรให้เกิด ชื่อว่า บิดา บรรดามารดาบิดาเหล่านั้น มารดาเท่านั้นเป็นผู้ทำกิจที่ทำได้ยาก เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเป็นดาบสชื่อโศณบัณฑิต เมื่อจะประกาศความที่มารดาเป็นผู้ทำกิจที่ทำได้ยากแด่พระราชาในชมพูทวีปทั้งสิ้น จึงกล่าวคาถาเหล่านี้ไว้ในโศณนันทชาดก สัตตคตินิบาตว่า

"มารดาเมื่อหวังผลคือบุตร ย่อมมอบนมอมเทพยดา ถวายถึง
ฤกษ์ ฤค สัตว์เกิดในครรภ์ย่อมก้าวลง ด้วยเหตุนี้ มารดา ท่านจึง
เรียกว่า โทหิณี (หญิงแพ้อัง) ด้วยเหตุนี้ท่านจึงเรียกว่า สุหทา
(หญิงมีใจดี) มารดานั้นถนอม (ครรภ์) ปีหนึ่งหรือห่อนปีหนึ่งแล้ว
จึงคลอด ด้วยเหตุนี้ท่านจึงเรียกว่า ชนขุติ ชนตติ (ผู้ยังบุตรให้
เกิด) มารดาปอบโยนบุตรผู้ร้องไห้ด้วยน้ำนม ด้วยเพลงขับ และ
เครื่องกอดด้วยอวัยวะ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงเรียกว่า โตะเสนติ (ผู้ยังบุตร
ให้ยินดีหรือปอบโยน) แต่นั้น เมื่อลมและแดดแรงกล้ามารดาทำ
ความห่วงใย คอยดูแลบุตรผู้ยังเป็นทารกไม่เดียงสา ด้วยเหตุนี้
ท่านจึงเรียกว่า โปเสนติ (ผู้เลี้ยง) ทรัพย์ของมารดาอันใดมีอยู่ และ
ทรัพย์ของบิดาอันใดมีอยู่ มารดาอย่ามั่งคั่งครองทรัพย์แม้ทั้ง ๒ นั้นไว้
เพื่อบุตรนั้น ด้วยหวังว่า เออถ้าทรัพย์ทั้งหมดนี้ ควรเป็นของบุตรเรา
มารดาเมื่อให้บุตรสำเหนียกว่า อย่างนี้ลูก อย่างโน้นลูก เป็นต้น ย่อม
เดือดร้อนด้วยประการฉะนี้ เมื่อบุตรถึงความเป็นหนุ่มแล้ว มารดา
รู้ว่า บุตรมัวเมาในภริยาของผู้อื่น ในเวลาค่าคืน ไม่กลับมาในเวลาเย็น
ย่อมเดือดร้อน ด้วยประการฉะนี้"^{๑๑}

^{๑๑} คณะกรรมการแผนกตำรามหาวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, มงคลสูตรปิณี แปล เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕๖-๑๕๗.

จากพระคำรัสดังกล่าว เป็นเครื่องยืนยันได้ว่า มารดาบิดาเป็นบุคคลผู้มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของบุตรธิดามากที่สุด โดยเริ่มตั้งแต่ให้กำเนิดบุตรธิดา เป็นผู้เลี้ยงดู อบรมพ่าราสอน ตลอดถึงคอยช่วยเหลือเกื้อกูลบุตรธิดา เป็นต้น

พระเทพปริยัติโมลี (ทองดี สุรเตโช) ได้กล่าวถึง บิดามารดาเป็นผู้มีอุปการคุณอันยิ่งใหญ่ต่อบุตรดังกล่าวมาแล้ว เป็นการยากที่บุตรธิดาทุกคนจะหาโอกาสตอบแทนบุญคุณของบิดามารดาให้หมดได้ ท่านเป็นบุคคลที่หาได้ยากและเป็นเนื่อานบุญของบุตรธิดา ดังมีผู้รจนายกย่องถึงพระคุณของบิดามารดาอันยิ่งใหญ่สุดพรรณนาไว้ว่า

จะเอาท้องฟ้าอันหาขอบเขตมิได้มาสมมติเป็นแผ่นกระดาศ
เอาภูเขาพระสุเมรุอันเป็นยอดหนึ่งของภูเขาหิมาลัยที่สูงที่สุดในโลก
มาสมมติเป็นปากกา เอาน้ำในมหาสมุทรทุกแห่งในโลกมาสมมติ
เป็นน้ำหมึกจดจารึกพระคุณของบิดามารดา จนกระทั่งท้องฟ้าเต็ม
ไปด้วยอักษร ภูเขาพระสุเมรุสีกหล่อไปจนหมดสิ้นน้ำในมหาสมุทร
เหือดแห้งไปจนหมดการพรรณนาพระคุณของบิดามารดาก็ยังไม่จบสิ้น^{๑๑}

บัณฑิตทั้งหลายท่านได้ตระหนักถึงความสำคัญของการบำรุงมารดาบิดาเป็นอย่างดี เพราะพระคุณของมารดาบิดาอย่างยิ่งใหญ่มากนักยากที่บุตรจะกระทำตอบคุณของท่านได้หมด และยังยกย่องบุคคลผู้บำรุงมารดาบิดาว่าเป็นผู้ที่ประเสริฐ

พระเทพญาณวิศิษย์ (ชัยทวี กุตตจิตฺโต) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการบิดามารดาว่า บิดามารดาทั้ง ๒ ประเภทนั้นว่าเป็นบุคคลพิเศษเป็นบุคคลสำคัญของลูก เพราะท่านเป็นผู้มีพระคุณต่อลูก เป็นผู้ให้กำเนิด ให้การเลี้ยงดู ให้ศึกษาเล่าเรียน ให้ความรักความเอาใจใส่ ความรักของท่านนั้นยิ่งใหญ่หนัก เพราะเป็นความรักที่มั่นคงดูจุขุนเขา ไม่จีจจางหน่ายเร็วเหมือนความรักอย่างอื่นเช่นความรักของหนุ่มสาว เป็นต้น สมดังบทประพันธ์คำกลอนพรรณนาความรักของแม่ไว้ว่า

รักใดเล่ารักแน่นเท่าแม่รัก
ผูกสมัครรักมั่นมิหวั่นไหว
ห่วงใดเล่าเท่าแม่ห่วงดังดวงใจ
ที่แม่ให้กับลูกอยู่ทุกครา
ยามลูกขึ้นแม่ชมตรมหลายเท่า
ยามลูกเศร้าแม่โศกวิโยคกว่า
ยามลูกหายแม่ห่วงดังดวงตา

^{๑๑} พระเทพปริยัติโมลี (ทองดี สุรเตโช), **หน้าที่ของคน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลื่องเชียง, ๒๕๓๘), หน้า ๔.

ยามลูกมาแม่หมดลดห่วงใย^๒

พ.ต.อ. ประยูร ดิษฐานพงศ์ ได้กล่าวถึง ความสำคัญของการบำรุงมารดาบิดาว่า แม้แต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ก็ทรงสั่งสอนพุทธบริษัท ๔ ให้บำรุงมารดาบิดาอย่างสูงสุด และต้องระลึกนึกถึงอยู่ทุกขณะ ดังมีในพุทธประวัติว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงให้ความสำคัญต่อการสนองคุณพระพุทธรมารดาของพระองค์ โดยเริ่มจากพระพุทธรองค์ทรงประสูติมาได้เพียง ๗ วัน พระพุทธรมารดาก็สิ้นพระชนม์ แล้วไปสถิตยังสวรรค์ชั้นดุสิต แต่พระองค์ก็หาลืมพระคุณของพระมารดาไม่ ทรงเห็นว่าพระพุทธรมารดามีพระคุณแก่พระองค์เป็นอันมาก จนยากที่จะสนองคุณแก่พระพุทธรมารดาได้ จึงได้เสด็จขึ้นไปประทับจำพรรษา (พรรษาที่ ๗) ยังดาวดึงส์เทวโลก ได้ประทับอยู่บนปัทมกัมพลศิลาอาสน์ตลอดพรรษา เพื่อสนองพระคุณของพระพุทธรมารดา โดยตรัสเทศนาพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ภายในไตรมาส ภายใต้นันทรุปราคาอย่างสง่างาม

สมเด็จพระสังฆราช (พระอินทร์) เมื่อเห็นพระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ ปัทมกัมพลศิลาอาสน์ จึงแจ้งให้หมู่อมรเทพยดาทั้งหลายให้ทราบทั่วกันว่า บัดนี้พระบรมศาสดาได้เสด็จมาประทับที่ดาวดึงส์เทวโลกแล้ว เป็นการยากยิ่งที่จะได้เห็น ได้พบ ได้ฟังพระสัทธรรมเทศนาจากพระบรมศาสดา เทพเจ้าทั้งหลายต่างก็มีความยินดี ได้ส่งเสียงบอกต่อกันตลอดจนถึงหนึ่งหมื่นจักรวาลต่างพากันถือทิพย์สักการบูชามาร่วมกันที่ดาวดึงส์ ถวายอัญชลีกรรมัสการพระบรมศาสดาแล้วเข้าเฝ้าอยู่โดยรอบจนล้นออกไปถึงขอบกำแพงจักรวาลพระบรมศาสดาปรารถนาจะให้พระพุทธรมารดามารู้ที่แห่งนั้นเมื่อทอดพระเนตรไม่เห็น จึงตรัสถามท้าวสักกะว่า พระมารดาตถาคตอยู่ที่ใด ท้าวสักกะทูลว่า จะไปเชิญพระพุทธรมารดามาทรงสดับพระสัทธรรมเทศนา ณ กาลบัดนี้แล้วเสด็จขึ้นไปสู่ดุสิตเทวพิภพ ถึงทิพย์นิมิตพระสิริมหามายาเทพบุตรแล้ว น้อมอภิวันท์ทูลเชิญเสด็จว่า ข้าแต่พระแม่เจ้าพระพุทธรองค์เสด็จมาสู่ดาวดึงส์ทรงรอพระแม่เจ้าอยู่เพื่อโปรดแสดงพระสัทธรรมเทศนาแก่เหล่าเทพทั้งหลาย

เมื่อพระมหามายาเทวีได้ฟังเช่นนั้นมีความปีติปราโมทย์ แล้วเสด็จลงมาสู่ดาวดึงส์ แวดล้อมคณานางเทพอัปสร เข้าสู่สำนักพระมุนีนาถ ขอพระกรอภิวาทแล้วเสด็จอยู่ทางเบื้องขวา พิศมองดูความสง่างามของพระพุทธรเจ้า ก็เกิดความปีติยินดีเลื่อมใส พลังคำริไปดด้วยว่า เรานี้มีบุญอย่างยิ่งที่มีโอกาสอันประเสริฐ เป็นมิ่งมหามงคลลาภอาตุลย์มิได้สูญเสียที่มีพระกรรมมา ส่วนพระพุทธรองค์มีพระทัยปรารถนาจะสนองคุณมารดาของพระองค์ จึงทรงจินตนาว่า พระคุณแห่งพระมารดา อันทำให้แก่ตถาคตนี้ยิ่งใหญ่สูงสุดลึกซึ้งเหลือล้นพ้นที่จะกำหนดได้ ไม่มีธรรมอันจะสามารถทดแทนสนองคุณพระมารดาได้ พระวินัยปิฎกและพระสูตรตันตปิฎกสิ่งละสองหมื่นหนึ่งพันพระธรรมขันธ์

^๒พระเทพญาณวิศิษย์ (ชัยทวี คุตตจิตฺโต), มงคล ๓๘ ประการ ทางก้าวหน้าของชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๕๔-๕๕.

ก็ยังน้อยนักนักมโอาจเทียบเท่ากับพระคุณมารดาได้ ควรยกพระอภิธรรมปิฎกทั้งสี่หมื่นสองพันพระธรรมขันธ์ ซึ่งคุณพระอภิธรรม ๑ คัมภีร์นี้ ก็ยิ่งใหญ่สูงสุดลึกซึ้งเหลือสิ้นพันที่จะกำหนดได้เช่นกัน พอจะเทียบเท่ากับพระคุณของมารดาอันยิ่งใหญ่สูงสุดลึกซึ้งได้ประมาณปานนั้น สมควรที่ตถาคตจะสนองคุณพระมารดาด้วยพระอภิธรรมเทศนา ณ กาลบัดนี้ ขณะนั้นพระพุทธรองค์มีพระทัยที่จะตอบแทนคุณค่าน้ำนมของพระพุทธรมารดาในอดีตชาติทั้งหลายมากมายนับเป็นกัป ทรงเหยียดพระหัตถ์ซ้ายออกกวักเรียกพระพุทธรมารดาแล้วตรัสว่า

"ดูก่อน พระมารดา ตถาคตจะใช้ค่าน้ำนม ค่าป้อนข้าวของ
พระมารดาให้อันใดเลี้ยงตถาคตมานี้แต่เอนกอนันตชาติอดีตภพ จึง
ทรงให้พระพุทธรมารดาเป็นประธานแก่หมู่เทพยดาเจ้าทั้งปวง"

แล้วก็ตรัสเทศนาพระอภิธรรม ๑ คัมภีร์ ตั้งแต่คัมภีร์พระอภิธรรมสังคณี ไปจนจบถึงพระสมันตมหาปฏิฐาน ใช้เวลาแสดงพระธรรมเทศนาตลอดพรรษา รวม ๕๐ คัมภีร์ (เวลาเมืองมนุษย์) พระพุทธรมารดาได้บรรลุพระโสดาปัตติผล พร้อมกับเหล่าเทวดาทั้งหลายที่บรรลุผล ตรัสรู้
อีกมากด้วยกัน^{๑๑}

มารดาบิดาจึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญยิ่งต่อบุตรธิดา แม้แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ก็ทรงระลึกนึกถึงคุณของพระพุทธรมารดาและหาวิธีสนองคุณตอบ พระคุณของมารดาบิดาจึงเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ เป็นการยากที่บุตรธิดาจะสนองคุณท่านได้หมด สมดังที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสไว้ว่า

"ถ้าบุตรวางมารดาบิดาไว้บนบ่าขวา บิดาไว้บนบ่าซ้าย ด้วยหมาย
จักทำตอบแทนแก่ท่าน พึงประทับประคองในอวัยวะทั้งปวง ทำการบำรุง
ท่าน ผู้ดำรงอยู่บนบ่าทั้ง ๒ นั้นนั่นแล ด้วยกิจมีการอบกลืน เป็นต้น แม้
มารดาบิดานั้น พึงถ่ายปัสสาวะและอุจจาระบนบ่าทั้ง ๒ ของบุตรนั้นแล
บุตรนั้น ถึงทำอยู่อย่างนั้น ๑๐๐ ปี ก็ไม่อาจทำการตอบแทนแก่ท่านได้เลย
แม้ถ้าบุตรพึงสถาปนาบิดาไว้ในความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ มารดาไว้ใน
ความเป็นพระอัครมเหสีของพระเจ้าจักรพรรดิ แม้อย่างนั้น ก็ไม่อาจทำ
ตอบแทนได้เหมือนกัน"^{๑๒}

^{๑๑} พ.ต.อ. ประยูร ดิษฐานพงศ์, **ธรรมที่นำรู้**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไพลิน, ๒๕๔๕), หน้า ๕๕-๕๗.

^{๑๒} คณะกรรมการแผนกตำรามหาวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, **มงคลดิลกปิณี แปล**
เล่ม ๒, หน้า ๒๐๕.

เมื่อบุตรธิดารู้ซึ่งถึงพระคุณอันยิ่งใหญ่ของมารดาบิดาดังนี้แล้ว ควรจะศึกษาและหาวิธีการตอบแทนคุณท่าน ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงมารดาบิดาว่า เป็นบุคคลผู้มีคุณูปการต่อบุตรธิดาเหลือคณานับ ในฐานะของมารดาบิดาจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นฐานะที่สูงส่งเป็นปูชนียบุคคลของบุตร พระพุทธองค์ทรงตรัสว่าฐานะของมารดาบิดามี ๔ ประการ คือ

๑. เป็นพระพรหมของบุตร
 ๒. เป็นบุรพเทพของบุตร
 ๓. เป็นบุรพาจารย์ของบุตร
 ๔. เป็นอาหุไนบุคคลของบุตร^{๑๕}
- อธิบายได้ดังต่อไปนี้

๑. เป็นพระพรหมของบุตร หมายถึง บิดามารดาท่านประพฤติกุณธรรมข้อหนึ่งเรียกว่า "พรหมธรรม" คือ ธรรมของพระพรหม พรหมธรรมนี้มี ๔ ประการ คือ

๑) เมตตา คือ ความเอ็นดู ความรักใคร่ด้วยความบริสุทธิ์ไม่เจือปนด้วยราคะ อยากจะเห็นบุคคลอื่นได้ดีมีความสุข มีดวงจิตเป็นกุศล เป็นผู้แผ่ความเมตตาให้กับผู้อื่นโดยไม่มีประมาณ เป็นผู้ไม่มีเมตตาประจำอยู่ในจิตใจตลอดเวลา ไม่มีพยาบาทเข้าแทรกแซง

๒) กรุณา ความช่วยเหลือด้วยความสงสารปราศจากวิหิงสา ความเบียดเบียนกัน เห็นผู้ที่ตกทุกข์ได้ยากจะมีจิตใจเข้าไปบำบัดแก้ไขให้คลายจากความทุกข์นั้น เพื่อให้เกิดความสุขสันต์ สราญรมย์ทั่วไป

๓) มุทิตา คือ ความบันเทิงใจ ผู้ที่มีมุทิตานี้เมื่อรู้เห็นคนอื่นได้ดีมีความสุข ก็ย่อมจะรู้สึกพลอยยินดีด้วย อันประกอบไปด้วยกุศลจิตเป็นที่ตั้ง คุณธรรมข้อนี้จะไม่มีความคิดอิจฉาริษยาอยู่ในจิตเลย ดวงจิตมีแต่ความเอื้อกันแน่นแฟ้นผ่องใสอยู่เสมอ

๔) อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง ไม่คิดซ้ำเติมคนอื่นอันเป็นเหตุที่จะทำให้เขาได้รับทุกข์ภัยอันตรายต่างๆ ดวงจิตที่เป็นกุศลเที่ยงธรรมเช่นนี้จะเกิดกับผู้ที่อยู่ในคุณธรรมนี้ตลอด และเกิดอยู่กับบิดามารดาที่มีต่อบุตรทุกคนคุณธรรมทั้งสี่ประการนี้เรียกว่า "พรหมธรรม" ธรรมของผู้เป็นพรหม คือ บิดามารดานั่นเอง^{๑๖}

๒. เป็นบุรพเทพของบุตร หมายถึง เทพในที่นี้ หมายถึง ท่านผู้วิเศษเลิศกว่ามนุษย์ทั้งปวง โดยประเภท คือ ๑) สมมุติเทพ เทพโดยสมบัติ ๒) อุปปัตติเทพ เทพโดยกำเนิด ๓) วิสुทธิเทพ เทพโดยความบริสุทธิ์

^{๑๕} อร่าม อินพุ่ม, มงคลชีวิต ๓๘ ประการสำหรับผู้ครองเรือน, หน้า ๗๗.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๗.

บิดามารดาของบุตร เป็นเทพโดยคุณสมบัติ จึงได้รับสมญาว่า บุรพเทพของบุตร เพราะท่านทั้ง ๒ มีความประพฤติปฏิบัติเหมือนทวยเทพ ท่านคอยคุ้มครองกันชีวิตของบุตร ให้การอุปการะเลี้ยงดูบุตรก่อนเทพเหล่านี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ ๔ ประการ คือ

๑) แสดงโลกนี้แก่บุตรก่อน คือ ท่านแสดงให้บุตรได้เกิดมาเห็นโลก เห็นความเป็นไปของโลก ถ้าบิดามารดาไม่มีคุณธรรมข้อนี้แล้ว ท่านนำบุตรนั้นไปฆ่าเสียก็ยอมได้แต่ท่านไม่ทำ อกุศลจิตชนิดนี้ไม่มีอยู่ในจิตใจของผู้เป็นบิดามารดาเลย จึงได้ชื่อว่าเป็นผู้แสดงโลกนี้แก่บุตรก่อน

๒) คุ้มครองบุตรก่อน คือ บิดามารดาท่านเป็นคนแรกที่ปกป้องคุ้มครองดูแลบุตรที่เกิดมา ประกอบไปด้วยความเมตตาการุณย์ให้บุตรอันเป็นที่รักอยู่อย่างมีความสุข มิให้ใครมาทำร้ายเอาได้ แม้แต่แมดก็มิให้ไต่ ไรมิให้ตอม

๓) ให้อภัยกับบุตรก่อน บิดามารดาท่านเป็นคนแรกที่จะอภัยกับบุตร ไม่เคยมีจิตใจอาฆาตพยาบาทอยู่ภายในเลย มีแต่พิสุทธจิตให้กับบุตรของตน ไม่เคยคิดที่จะถือเอาโทษหวังแต่จะให้บุตรของตนนั้นสำเร็จประโยชน์เป็นส่วนใหญ่ ผูกไมตรีจิตเป็นมิตรที่ดีของบุตรทุกคน

๔) เป็นนายประกันให้กับบุตรก่อน บิดามารดาทุกคนเป็นนายประกันให้กับบุตรเป็นคนแรก ท่านจะนำบุตรไปเข้าโรงเรียน จะนำบุตรไปทำงานทำการในครั้งแรก บิดามารดาต้องไปเซ็นชื่อรับประกันความประพฤติของบุตรตนว่าเป็นคนดีมีคุณธรรมมีวินัย พอที่จะเข้าโรงเรียน พอที่จะเข้าทำงาน ในที่นั้นได้ นี่คือนายประกันของบิดามารดาที่มีต่อบุตร^{๑๑}

๓. เป็นบูรพาจารย์ของบุตร หมายถึง บิดามารดา ได้ชื่อว่าเป็นบูรพาจารย์ของบุตรคนแรก เป็นอาจารย์เบื้องต้นที่มีความเอื้อเฟื้อสั่งสอน เอาใจใส่ต่อบุตร ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนก่อนอาจารย์คนอื่นๆ คือ

๑) สอนให้พูด คือ คำแรกที่บิดามารดาสอนให้บุตรของตนได้พูดคือคำว่า แม่ พ่อ กิน นอน เสื้อผ้า น้ำ อาบน้ำ เป็นต้น สอนให้พูดแต่คำที่ไพเราะอ่อนหวาน

๒) สอนมารยาท คือ สอนกิริยาอาการที่เรียบร้อย มีมารยาทอันดีงาม สอนให้มีความสงบเสงี่ยมเจียมตัวอ่อนน้อมถ่อมตนเพราะคนที่มีความร่าเริงนั้นก็เหมือนกับเพชรที่ได้รับการเจียรไนส่องแสงเป็นประกายนั่นเอง^{๑๒}

๔. เป็นอาหุไนยบุคคลของบุตร หมายถึง กล่าวโดยความเป็นจริง พระอรหันต์และผู้ที่ทรงคุณธรรมทั้งหลาย ได้ชื่อว่า อาหุไนยบุคคล ดังที่เราสวดสรรเสริญพระสังฆคุณ ในการสวดมนต์เช้า-เย็น เพราะว่าบุคคลเหล่านี้ คือ ผู้ที่ควรต้อนรับผู้ที่ควรคำนับ ผู้ที่ควรนมัสการ ซึ่งผู้ที่หวังบุญทั้งหลายได้นำมาบูชา บิดามารดาก็มีภูมิธรรม มีคุณธรรมเช่นเดียวกันกับพระอรหันต์เหล่านั้น ที่ผู้

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙.

เป็นบุตรควรจะนำมาน้อมบูชา ควรแก่การต้อนรับ ควรแก่การนมัสการ เพราะท่านได้ทำหน้าที่มีต่อบุตรไว้ถึง ๔ สถาน คือ

๑) มีอุปการะมาก โดยปกติแล้วบิดามารดาท่านได้ทำนุบำรุงบุตรมาด้วยความรักเอ็นดูบุตรมีความเจริญเติบโต มีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต แต่งงานมีคู่ครองเป็นฝั่งเป็นฝา ตั้งหลักปักฐานมั่นคง โดยที่ท่านมิได้หวังสิ่งตอบแทนจากบุตรเลย

๒) มีพระเดชพระคุณต่อบุตร บิดามารดาเป็นผู้ให้ความอบอุ่นแก่บุตร คอยเป็นเพื่อนในยามที่บุตรเหงาเปล่าเปลี่ยว ว่าห่วงใย ในขณะที่ด้วยกันถ้าบุตรไปกระทำความผิด ท่านก็ต้องออกอุทธีออกเดชกับบุตร เมียนตีอบรมสั่งสอนให้ละเว้นสิ่งที่ไม่ดี กระทำแต่สิ่งที่ดีงาม เป็นต้น

๓) เป็นผู้มิบุญคุณต่อบุตร คือ บิดามารดาเป็นผู้ให้ความเจริญรุ่งเรือง ดุจดังดวงไฟที่ให้แสงแก่จักขุ แต่ในขณะที่ด้วยกันถ้าทำไม่ดี ปฏิบัติไม่ดีก็จะทำให้เกิดความสูญเสียได้เช่นเดียวกับดวงไฟที่จะทำให้เกิดความพินาศได้

๔) เป็นผู้ควรคำนับและนมัสการของบุตร บิดามารดาได้ชื่อว่าเป็นผู้มีพระคุณอย่างสูงสุดต่อบุตร เริ่มตั้งแต่ยังเด็กอยู่ในครรภ์จนกระทั่งคลอด ท่านได้ถนอมเลี้ยงมาตั้งแต่เล็กจนโต แม้แต่บุตรมีครอบครัวไปแล้วท่านยังห่วงหาอาทรอยู่ตลอด ผู้เป็นบุตรจึงควรระลึกถึงพระคุณของท่านให้มากอย่าให้ท่านเคียดแค้นร้อนใจได้^๕

สรุปได้ว่า พระคุณอันยิ่งใหญ่ของมารดาบิดานั้น บุตรธิดาควรระลึกนึกถึงอยู่ทุกขณะจิต และพึงหาโอกาสตอบแทนพระคุณของท่านในขณะที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ เพราะการดูแลปรนนิบัติมารดาบิดาในขณะที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ บุตรธิดาจะสามารถกระทำได้อย่างเต็มที่ บังเกิดเป็นบุญกุศลอย่างเต็มที่ หากบุตรธิดานิ่งดูดยไม่สนใจต่อการดูแลปรนนิบัติบำรุงมารดาบิดาของตน ในขณะที่ท่านมีชีวิตอยู่ เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วอาจจะเสียใจได้ว่าไม่ได้ดูแลปรนนิบัติท่านเท่าที่ควร การบำรุงมารดาบิดาให้ประสพสุข จึงถือเป็นหน้าที่ของบุตรธิดาผู้ประเสริฐพึงกระทำ บุตรธิดาใดบำรุงมารดาบิดาดังกล่าว ย่อมบังเกิดเป็นอุดมมงคลแก่ชีวิต

๒.๔ หน้าที่ของบุตรธิดาที่มีต่อมารดาบิดาในมงคลสูตร

บิดามารดาเป็นผู้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อบุตรธิดาอย่างมากเหลือที่จะพรรณนาให้ครบถ้วนได้เริ่มตั้งแต่ท่านทั้งสองเป็นผู้ให้กำเนิดชีวิตบุตรธิดาขึ้นมา ประคับประคองทะนุถนอมตั้งแต่อยู่ในครรภ์ จนกระทั่งคลอดออกมา บิดามารดาก็เลี้ยงดูให้เติบโตตามลำดับ ให้การศึกษา หา

^๕ อร่าม อินพุ่ม, มงคลชีวิต ๓๘ ประการสำหรับผู้ครองเรือน, หน้า ๗๕-๘๐.

ทรัพย์มรดกให้บุคคลผู้เป็นบุตร เมื่อทราบความเป็นบิดามารดาว่าใช่เป็นได้โดยง่าย ต้องทำสิ่งต่างๆ มากมายต้องสู้กับความทุกข์ยากลำบากนานาประการเพื่อบุตรธิดา

การบำรุงมารดาบิดาถือเป็นหน้าที่ของบุตรธิดาต้องกระทำแม้ในปัจจุบันโดยไม่ต้องรอให้บิดามารดาจากโลกนี้ไปแล้วจึงคิดถึงอุปการคุณอยากตอบแทน เมื่อถึงเวลาเช่นนี้ผู้ไม่เลืยงคุณบิดามารดาย่อมเสียใจ ย่อมเดือดร้อนในภายหลังว่าไม่สามารถพอที่จะเลืยงบิดามารดาผู้แก่ชราได้ก็มิได้เลืยงคุณท่าน ตรงข้ามกับกุลบุตรผู้บำรุงมารดาบิดาโดยสม่ำเสมอ เขาย่อมมีความเจริญทั้งในโลกนี้และโลกหน้า สมดังพระผู้มีพระภาคตรัสในสพพหมกสูตร และโสมณันทชาดกว่า

"เพราะการปรนนิบัติในมารดาบิดานั้นแล บัณฑิตทั้งหลาย
ย่อมสรรเสริญเขาในโลกนี้เอง เขาละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมบันเทิงใน
สวรรค์"^{๒๐}

ในทางพระพุทธศาสนาได้แบ่งประเภทของบุตรออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. อติชาตบุตร คือ บุตรที่ยิ่งกว่าบิดามารดา เป็นบุตรที่สูงส่งกว่าบิดามารดาทางด้านคุณธรรมและจริยธรรม และมีความรู้ความสามารถทางสติปัญญาสูงกว่าบิดามารดาในสังคม อาจจะรวมถึงบุตรที่มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าบิดามารดา

๒. อนุชาตบุตร คือ บุตรที่เสมอด้วยบิดามารดา ทางด้านคุณธรรมและจริยธรรม ในระดับสังคมเป็นบุตรที่มีสถานภาพทางสังคม เท่าเทียมหรือเสมอกันกับบิดามารดา ระดับสติปัญญาและความรู้ ความสามารถก็ไม่เกินไปกว่าบิดามารดา

๓. อวชาตบุตร คือ บุตรที่ต่ำต้อยกว่าบิดามารดาในทุกด้าน แม้จะได้รับการฝึกอบรมหรือพัฒนาอย่างเต็มที่ก็ไม่สามารถเจริญก้าวหน้าเท่าเทียมกับบิดามารดาได้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสติปัญญา ทางคุณธรรม หรือทางสถานภาพทางสังคม

พระพุทธองค์ได้ตรัสต่อไปว่า "บัณฑิตทั้งหลาย ปราถนาแต่อติชาตบุตรและอนุชาตบุตร ไม่ปราถนาอวชาตบุตร เพราะอวชาตบุตรนำความเสื่อมเสียชื่อเสียงมาสู่วงศ์ตระกูล ส่วนบุตรทั้งหลายผู้เป็นอุบาสก ชื่อว่าเป็นบุตรที่ดีในโลก พวกเขามีศรัทธา สมบูรณ์ด้วยศีล รู้ความประสงค์ของผู้อื่น ปราศจากความตระหนี่ ย่อมเจริญรุ่งเรืองในที่ประชุมทั้งหลายเหมือนพระจันทร์พ้นจากเมฆฉะนั้น"^{๒๑}

ดังนั้นมารดาบิดาจึงเป็นผู้มีพระคุณต่อบุตรธิดาอย่างมากมาysesจะพรรณนาให้ครบถ้วนได้ เริ่มตั้งแต่ท่านทั้งสองเป็นผู้ให้กำเนิดชีวิตบุตรธิดาขึ้นมา ประคับประคองทะนุถนอม

^{๒๐} คณะกรรมการแผนกตำรามหาวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, มังคลัตถทิปนี แปล เล่ม ๒, หน้า ๒๑๖.

^{๒๑} จุ.อิตติ.(ไทย) ๒๕/๖๔/๔๓๑.

ตั้งแต่อยู่ในครรภ์ จนกระทั่งคลอดออกมา มารดาบิดาก็เลี้ยงดูให้เติบโตตามลำดับ ให้การศึกษา หาทรัพย์มรดกให้ เป็นต้น

เมื่อทราบความเป็นมารดาบิดาว่าใช่เป็นได้โดยง่าย ต้องทำสิ่งต่างๆมากมายต้องสู้กับความทุกข์ยากลำบากนานาประการ เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ด้วยหวังจะสร้างครอบครัวให้เป็นปึกแผ่น เป็นครอบครัวที่สมบูรณ์แบบทั้งทางด้านฐานะ และความเป็นอยู่ แต่จุดหมายที่สำคัญนั้น ไม่ใช่ทำเพื่อตน แต่มารดาบิดายอมทุกข์ยากลำบากทุกอย่างเพียงเพื่อบุตรธิดาเท่านั้น โดยหวังให้บุตรธิดาของตนมีความสุข ไม่ค่อยยาก ขัดสนในปัจจุบัน ๔ และเพื่อเป็นทรัพย์มรดกไว้ให้แก่บุตรธิดาเมื่อตนได้ล่วงลับไปแล้ว ดังนั้นเมื่อบุตรธิดาได้ทราบว่ามารดาบิดาเป็นผู้อุปการคุณอันยิ่งใหญ่ปานนี้ สมควรที่บุตรธิดาจะพึงศึกษาหาวิธีตอบแทนพระคุณท่าน

ในทางพระพุทธศาสนาว่าด้วยมงคลที่ ๑๑ มาตาศิลปคุณุญาน การบำรุงมารดาบิดา พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสถึงหน้าที่ของบุตรธิดาที่มีต่อมารดาบิดาไว้ว่า การบำรุงมารดาบิดา สามารถกระทำได้ ๒ ทาง คือ

๑. การบำรุงมารดาบิดาทางกาย

๒. การบำรุงมารดาบิดาทางใจ

สามารถอธิบายได้ดังนี้

๑. การบำรุงมารดาบิดาทางกาย (การบำรุงอย่างต่ำ)

บุตรธิดาเมื่อรู้อุปการคุณของมารดาบิดาแล้ว ควรหาโอกาสตอบแทนคุณท่าน ทั้งในเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่ และเมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงตรัสถึงหน้าที่ของบุตรธิดาอันพึงต่อมารดาบิดาทางกาย ดังปรากฏในสังคาลกสูตร ๕ ประการ คือ

๑. ท่านเลี้ยงเรามา เราจักเลี้ยงท่านตอบ

๒. จักทำกิจของท่าน

๓. จักดำรงวงศ์ตระกูล

๔. จักประพฤติตนให้เหมาะสมที่จะเป็นทายาท

๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน^{๒๒}

๑. ท่านเลี้ยงเรามา เราจักเลี้ยงท่านตอบ หมายถึง การเลี้ยงดูนั้นเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เป็นบุตรธิดาต้องกระทำ เพราะมารดาบิดาบำรุงเลี้ยงบุตรธิดาตั้งแต่ในครรภ์ กระทั่งคลอดออกมา แล้วบำรุงเลี้ยงด้วยน้ำนมจากอก ด้วยข้าวปลา และอาหารนานาชนิดจนเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ในขณะที่ท่านมารดาบิดาก็ชราทุกวัน ร่างกายอ่อนแอ เรี่ยวแรงถดถอยน้อยลงไปทุกขณะ จึงเป็นหน้าที่ของบุตรธิดาที่ต้องดูแลเอาใจใส่ท่านทั้งสองนั้นให้ดี โดยสามารถปฏิบัติได้ดังนี้

^{๒๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

๑) การเลี้ยงดูด้านร่างกาย คือ การปฏิบัติเอาใจใส่ อุปัฏฐาก ด้วยปัจจัย ๔ โดยสม่ำเสมอ หรือเมื่อมีโอกาสที่สามารถกระทำกิจใดๆแทนได้ในเวลาใดเวลาหนึ่งต้องรีบกระทำ บุตรธิดาหลายคนที่ไม่รู้จักคุณ ปล่อยปะละเลยต่อหน้าที่ ไม่บำรุงมารดาบิดาในขณะที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ เวลาที่ท่านล่วงลับไปแล้ว ก็ทำให้หมดโอกาสในการที่จะตอบแทนคุณ

การเลี้ยงดูด้านร่างกายด้วยปัจจัย ๔ ได้แก่ อาหาร เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย เป็นความจำเป็น หากบุตรธิดาไม่ใส่ใจ ไม่เลี้ยงดูแล้วใครจะใส่ใจเลี้ยงดู ผู้เป็นบุตรธิดาจึงควรใส่ใจดูแลโดยสม่ำเสมอ แม้จะมีกิจธุระใดก็ต้องพยายามปลีกเวลามาดูแล ต้องหาโอกาสไปเยี่ยมเยียน ไม่รอโอกาส เพราะการรอโอกาสอาจไม่มีโอกาสก็ได้ บุตรธิดาบางคนรู้บุญคุณมารดาบิดา แต่ไม่มีโอกาสได้กตเวทิตาการตอบแทน ต้องเสียใจเพราะมารดาบิดาได้จากโลกนี้ไปแล้ว เพียงการทำบุญอุทิศให้ไหนเลยจะชื่นใจเท่าการบำรุงดูแลในขณะที่มารดาบิดายังมีชีวิตอยู่ ดังคำประพันธ์จากวรรณคดีเรื่องพระสมุทร ทรงประพันธ์โดยรัชกาลที่ ๖ ตอนหนึ่งว่า

แม่แก่เฒ่าหมายเจ้าช่วยรับใช้

เมื่อยามไข้หมายเจ้าเฝ้ารักษา

เมื่อยามถึงวันตายวายชีวา

หวังลูกช่วยปิดตาเมื่อสิ้นใจ

ถ้าบุตรธิดาไม่ใส่ใจดูแลมารดาบิดา ละเลยต่อท่านทั้งสองแล้ว คงดีสู้ไม่ทำไม่ได้ มีคำกล่าวว่า "ไม้เท้าของคนเฒ่า ดีกว่าลูกเต้าอกตัญญู"^{๒๓} เพราะไม้เท้านั้นเป็นสิ่งช่วยผู้ที่ชราเวลาจะลุกใช้ไม้เท้ายันพื้นพยุงกายลุกได้ ในคราวที่จวนจะเข้ล้ม ใช้ไม้เท้ายันกันมิให้ล้มได้ หรือหากพลาดล้มลงไปก็ยังใช้ไม้เท้ายันพื้นพยุงกายลุกขึ้นยืน และเดินต่อไปได้ ในที่มีดยังสามารถใช้ไม้เท้าคลำทางเดินไปได้ หากมีหลุมในหนทางที่เดินไป ไม้เท้ายังใช้วัดหรือหยั่งดูได้ ป้องกันมิให้พลาดพลั้งตกลงไปจนเกิดอันตราย หรือมีสิ่งขวางกั้นทางเดิน ผู้ชรานัยน์ตามีคมัวมองอะไรไม่ค่อยเห็น ไม้เท้ายังช่วยบอกให้รู้ และสามารถหลบหลีกได้ แม้มีสัตว์ร้ายจะมาขบกัดทำร้ายไม้เท้ายังใช้ป้องกันและจับไล่สัตว์เหล่านั้นมิให้เข้ามาทำร้ายได้ การเลี้ยงดูทางด้านร่างกายนี้ บุตรธิดาพึงกระทำการตอบแทนบุญคุณมารดาบิดาให้สมบูรณ์ ตามศักยภาพความสามารถของตน มารดาบิดาถือเป็นปูชนียบุคคลของบุตรธิดา ในฐานะผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูมาตั้งแต่คลอดจนเติบโตใหญ่ มารดาบิดาถือว่าเป็นบุคคลที่ควรบูชา การบูชาทางด้านร่างกายนี้เรียกว่า "อามิสบูชา"^{๒๔}

อามิสบูชา คือ การบูชาด้วยวัตถุสิ่งของเครื่องยินดี ที่ให้ได้รับการบูชาเกิดโสมนัส ปิติ ความอิ่มใจ เช่น บุตรธิดาระลึกถึงคุณของมารดาบิดาและบูชาท่านด้วยดอกมะลิ หรือบูชาท่านด้วย

^{๒๓} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๐๐/๒๘๕-๒๘๐.

^{๒๔} อ.ท.ท. (ไทย) ๒๐/๑๕๗/๑๒๔

ปัจจัย ๔ ตามที่ท่านประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อาหาร เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ที่คัดสรรแล้วว่าเหมาะสม หรือให้เงินทองที่เป็นมูลค่าปัจจัยนั้นๆ ซึ่งการกระทำดังกล่าวถือเป็นหน้าที่ของบุตรธิดาที่ต้องแสดงความเคารพบูชามารดาบิดาผู้มีพุทธดำรัสที่ว่า

กุลบุตรในโลกนี้สักการะ เคารพ นับถือ บูชามารดาบิดาด้วย
โภกทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เห็นรวบรวมด้วย
น้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม
มารดาบิดาผู้ได้รับการสักการะ เคารพ นับถือ บูชาแล้ว ย่อม
อนุเคราะห์ กุลบุตรนั้นด้วยน้ำใจอันงามว่า ขอเจ้าจงมีชีวิตยืนนาน มี
อายุยืนนานกุลบุตรผู้อันบิดามารดาอนุเคราะห์แล้ว พึงหวังได้รับ
ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อม^{๒๕}

ดังนั้นมารดาบิดาจึงเป็นบุคคลผู้ควรบูชา กราบไหว้ เป็นต้นแบบทางกายแก่บุตรธิดาแบบเป็นสิ่งที่จำเป็นในการทำให้องค์ทั้งหลายในโลกมีค่าสูงขึ้น ตัวอย่างเช่น ก้อนดินเหนียวธรรมดา ถ้าหากนำมาใส่แบบพิมพ์แล้วพิมพ์เป็นตุ๊กตา ก็ทำให้ดินก้อนนั้นมีค่าขึ้นมาเป็นเครื่องประดับบ้านเรือนได้ดินเหนียวก้อนเดียวกันนี้ หากได้แบบที่ดีกว่าขึ้นมาอีกเช่นแบบเป็นพระพุทธรูปก็จะเห็นได้ว่าคุณค่าของดินเหนียวก้อนนี้ทรงคุณค่ามากยิ่งขึ้น ผู้คนได้กราบไหว้บูชาจะเห็นได้ว่าคุณค่าของดินเหนียว ก้อนนี้ขึ้นอยู่กับแบบที่พิมพ์นั่นเอง

ในทำนองเดียวกัน การเกิดของสัตว์ เช่น เป็ด ช้าง ม้า วัว ควาย ฯลฯ แม้จะมีปัญญาติดตัวมาากสักปานใดก็ไม่สามารถทำความดีได้เต็มที่ โชคดีที่เราได้แบบเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นโครงร่างที่ประเสริฐกว่าสัตว์ทั้งหลาย เหมาะในการทำความดีทุกประการ เราจึงสามารถใช้ความรู้ความสามารถประกอบคุณความดีได้เต็มที่ เพราะเรามีพ่อแม่เป็นต้นแบบทางกายให้นั่นเอง^{๒๖}

๒) การเลี้ยงดูด้านจิตใจ คือ เลี้ยงใจด้วยการประพฤติปฏิบัติตนเป็นบุตรธิดาที่ดี ประคับประคองจิตใจของมารดาบิดาให้มีโสมนัสอยู่เสมอ ไม่ให้ท่านต้องทุกข์ใจ ลำบากใจ ตรอมใจ หรือกระทำจิตใจของมารดาบิดาให้หม่นหมอง เพราะในปัจจุบันบุตรธิดาบางคนประพฤติตนไม่ดี ไม่รักษาน้ำใจมารดาบิดา เป็นคนเอาแต่ใจตน ไม่อยู่ในอาวาท ไม่รับฟังคำบอกคำเตือนของมารดาบิดา แม้ในการเลี้ยงทางกายด้วยวัตถุต่างๆ นั้นก็ต้องมีทางจิตใจเจืออยู่ด้วยตลอดเวลาในขณะที่ให้ปัจจัย ๔ ต้องให้ความเคารพด้วยความรัก ด้วยการบูชา ดังนักปราชญ์กล่าวว่า

^{๒๕} อัง. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๘/๑๐๕-๑๐๖.

^{๒๖} พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, มงคลชีวิตบัพทางก้าวหน้า, (กรุงเทพมหานคร : ฐานการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๘๒.

หากบุตรเพียงแต่เลี้ยงดูบิดามารดาด้วยให้อาหารอย่าง
เพียงพอ มีที่ให้อยู่อาศัย มีเสื้อผ้าให้สวมใส่ นำไปรักษายามเจ็บป่วย
และมีความรัก แต่ปราศจากความรู้สึกละแวกและเชื่อฟังอย่างลึกซึ้ง
ต่อบิดามารดา ความสัมพันธ์ที่เขามีต่อบิดามารดาจะไม่แตกต่างจาก
ความสัมพันธ์ที่เขามีต่อสัตว์เลี้ยงในบ้าน^{๒๗}

การเคารพและเชื่อฟังมารดาบิดาจึงเป็นสิ่งที่ทำให้มารดาบิดาสบายใจภูมิใจ เป็นการ
บำรุงเลี้ยงทางด้านจิตใจด้วย เพราะบุตรธิดาที่ประเสริฐที่สุด ก็บุตรธิดาที่เชื่อฟังคำสั่งสอนของ
มารดาบิดา บุตรธิดาอาจจะแสดงอาการดื้อรั้นอย่างสุภาพเป็นบางครั้ง แต่ถ้าเห็นว่าความเห็นของตน
ถูกต้องเลย ก็ควรจะแสดงความเคารพเชื่อฟังมารดาบิดาต่อไป อย่าได้แสดงความไม่สุภาพออกมาเป็น
อันขาด เพราะจะทำให้มารดาบิดาได้รับความทุกข์ยากลำบากใจ บุตรธิดาควรเอาใจใส่ดูแลมารดา
บิดา โดยไม่กล่าววาจาที่ไม่ดีออกมา การกระทำดังกล่าวนี้ถือว่าการกระทำอันดีงามและถูกต้อง
ตามหลักธรรมคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งเรียกว่า "ปฏิบัติบูชา" หรือ "ธรรมบูชา"^{๒๘}

๒. จักทำกิจของท่าน หมายถึง เมื่อบุตรธิดาเติบโตสามารถทำงานแทนมารดาบิดาได้
บุตรธิดาจะต้องรับภาระหน้าที่ในการช่วยกระทำกิจแทนมารดาบิดา เป็นการแบ่งเบาภาระของท่าน
เอาใจใส่ในกิจการงานของมารดาบิดาโดยไม่กลัวความยากลำบากทั้งมวล เพราะว่าท่านทั้งสองได้
ทำงานเพื่อบุตรธิดาและครอบครัวมานานแล้ว เมื่อบุตรธิดาเติบโตแล้วท่านควรจะได้พักผ่อน
กิจการต่างๆของครอบครัวที่มีอยู่ บุตรธิดาควรจะเข้ามารับผิดชอบดูแลแทนท่าน โดยมีมารดาบิดา
เป็นผู้ปรึกษาอยู่ใกล้ชิด บุตรธิดาที่ไม่ตระหนักถึงหน้าที่ข้อนี้ ก็จะไม่ใส่ใจกิจการงานของครอบครัว
ปล่อยให้มารดาบิดาทำงานเพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัวจนแก่ชรา แม้บุตรธิดาจะเติบโตแล้วแต่ก็
ยังให้มารดาบิดาเลี้ยงดูอยู่ ดังคำที่ว่า เลี้ยงให้โตแล้วยังไม่พอ ต้องเลี้ยงให้ตายอีก เป็นเพราะบุตรธิดา
ไม่ตระหนักในหน้าที่ของตนเอง ในทางพระพุทธศาสนากล่าวถึงบุคคลที่ทำงานแทนมารดา
บิดาว่าเป็นผู้ควรยกย่องสรรเสริญ เป็นที่ยินดีของบุคคลต่างๆเพราะได้ทำประโยชน์แก่ส่วนรวม เขา
ย่อมมีความสุขในปัจจุบัน แม้ละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมประสบสุคติในโลกสวรรค์^{๒๙}

ดังนั้นบุตรธิดาต้องเอาใจใส่ในกิจการของมารดาบิดาดังรากไม้จัญไร ไม่ทอดทิ้งกับ
อุปสรรคกับอุปสรรคที่จะเข้ามาขัดขวางทำให้จิตใจไม่มั่นคง ก็เป็นผู้พร้อมที่จะแบ่งเบาภาระความ
เหนื่อยยากของมารดาบิดาตลอดเวลา หน้าที่ของบุตรธิดาจักช่วยทำกิจของท่าน คือ

^{๒๗} วิศิษฐ์ มูลศิลป์และจำนงค์ อธิวัฒน์สิทธิ์, จรรยาสุภาพชนในทัศนะของขงจื๊อเม่งจื๊อและ

ปราชญ์ท่านอื่นๆ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ต้นอ้อ, ๒๕๓๒), หน้า ๑๘.

^{๒๘} อ้างแล้ว

^{๒๙} อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๘/๑๐๗.

๑) ช่วยกิจภายในบ้าน หมายถึง ช่วยแบ่งเบาภาระหน้าที่ของมารดาบิดาภายในบ้าน กิจหน้าที่เช่นนี้ บุตรธิดาต้องพยายามช่วยทำงานตามสมควรแก่กำลังของตน เช่น เมื่อยังเป็นเด็ก ก็ช่วยมารดาบิดาทำความสะอาดบ้านเรือน รดน้ำต้นไม้ ปรุงอาหาร ซักผ้า รีดผ้า ถ้าง่ายๆ เป็น ต้นตามสมควรแก่กำลังที่ตนพอจะทำได้

๒) ช่วยกิจนอกบ้าน หมายถึง หน้าที่การงานที่ต้องกระทำนอกบ้าน ได้แก่ อาชีพที่ต้อง ออกไปกระทำนอกบ้าน หรือกิจที่เป็นสาธารณะประโยชน์ กิจบางอย่างบุตรธิดาไปช่วยได้ กิจ บางอย่างไม่สามารถช่วยได้ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับความเหมาะสมนั้นๆ หรือกิจที่เป็นอาชีพ เช่น รับจ้าง ค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว เป็นต้น บุตรธิดาต้องไม่เป็นคนนิ่งดูภายในกิจต่างๆ ขวนขวายช่วยเหลือในกิจ ของท่านอย่างเต็มความสามารถ เช่นนี้มารดาบิดาย่อมมีความสุข

๓) ไม่เพิ่มภาระแก่มารดาบิดา หมายถึง มารดาบิดานั้นเป็นผู้ที่มีภาระหน้าที่การงาน มากอยู่แล้ว ทั้งการงานภายในบ้าน อีกทั้งการงานที่ต้องไปทำนอกบ้าน ซึ่งเป็นการหารายได้มาจุน เจือครอบครัว สร้างฐานะทรัพย์สมบัติไว้ให้บุตรธิดา หากว่าบุตรธิดาประพฤติตนไม่เรียบร้อยเป็น คนเกเรไม่ใส่ใจในการศึกษาพัฒนาตนเองให้มีความรู้มีศักยภาพ ไม่สนใจโอวาทการกล่าวสอนของ มารดาบิดา ไม่นำโอวาทคำสั่งสอนนั้นมาประพฤติปฏิบัติ บอกกล่าวไม่ค่อยได้นั้น ย่อมเป็นที่หนัก อกหนักใจของท่าน ประสิทธิภาพในการทำงานของท่านก็ลดลงรายได้ก็น้อยลงไปด้วย ยิ่งบุตรธิดา ไม่รู้จักประหยัด ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยด้วยแล้ว ยิ่งเป็นภาระและปัญหาที่หนักใจของท่านมากยิ่งขึ้น

๓. จักดำรงวงศ์ตระกูล หมายถึง บุตรธิดาจะต้องทำหน้าที่สืบต่อวงศ์ตระกูลของมารดา บิดาให้ดำรงอยู่ตลอดไป เพราะบุตรธิดาถือว่าเป็นทายาทของมารดาบิดา เพราะฉะนั้นการที่วงศ์ ตระกูลจะเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อม ย่อมขึ้นอยู่กับบุตรธิดาเป็นประการสำคัญ บุตรธิดาที่ดีผู้จะเป็น หัวหน้าครอบครัวและมีใช่เป็นเพียงผู้จะทำหน้าที่สืบวงศ์ตระกูลให้ดำรงอยู่ได้เท่านั้น บุตรธิดา จะต้องให้วงศ์ตระกูลเจริญก้าวหน้าต่อไปด้วยภาพลักษณ์แห่งความดีงาม ไม่ทำในสิ่งที่ก่อให้เกิด ความเสื่อมเสียแก่วงศ์ตระกูล และต้องรักษาชื่อเสียงของวงศ์ตระกูลมิให้เสื่อมเสียด้วย

การจะรักษาวงศ์ตระกูลให้ตั้งมั่นอยู่ยั่งยืนมีความเจริญรุ่งเรืองนั้น บุตรธิดาต้อง คำนึงถึงความมุ่งมั่นปรารถนา ความยากลำบากของมารดาบิดาที่ได้รักษาวงศ์ตระกูลให้ยืนยาวมา จนถึงรุ่นของตน มารดาบิดาใช้ชีวิตอย่างถูกต้องดำรงอยู่ในธรรม บุตรธิดาต้องเดินตามการดำเนิน ชีวิตของท่านทั้งสองนั้น เพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายอันดีงามของชีวิต เรียกว่า เดินตามทางผู้ใหญ่ ซึ่งเป็น การสืบเชื้อสายวงศ์สกุลแห่งความดีมิให้ขาดหาย บุตรธิดาต้องพยายามกระทำความดีตามแบบอย่าง มารดาบิดาที่ได้ประพฤติ และพยายามรักษาสมบัติอันมีค่าของตระกูล ที่มารดาบิดาได้อุตสาหะ พากเพียรหามาด้วยความยากลำบาก ประเภทของสมบัติสามารถแบ่งออกได้ ๒ อย่าง คือ

๑) วัตถุสมบัติ หมายถึง ทรัพย์ทางวัตถุ ได้แก่ บ้าน รถยนต์ ที่ดิน ไร่นา แก้วแหวนเงินทอง ของมีค่าต่างๆ เป็นต้น บุตรต้องสืบต่อวงศ์สกุลไว้มิให้ล่มสลายไปในช่วงของตน โดยไม่ทำลายทรัพย์มรดกที่มีประจำวงศ์สกุล ที่บรรพบุรุษได้สร้างสมมา รวมทั้งรักษาและกระทำให้เพิ่มทวีคูณขึ้นด้วย เว้นจากเหตุที่ทำให้ตระกูลตั้งอยู่ได้ไม่นาน ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

๑.๑ เหตุที่ทำให้ตระกูลเสื่อม ตั้งอยู่ได้ไม่นาน ๔ ประการ คือ

- ๑) ไม่แสวงหาพัสดุที่หายแล้ว
- ๒) ไม่ซ่อมแซมพัสดุที่เก่าคร่ำคร่า
- ๓) ไม่รู้จักประมาณในการบริโภค
- ๔) ตั้งสตรีหรือบุรุษทุศีลให้เป็นใหญ่ในเรือน^{๓๐}

พระผู้ทีพระภาคตรัสต่อไปถึงเหตุแห่งความเจริญ และความมั่นคงแห่งวงศ์ตระกูลว่า "ภิกษุทั้งหลาย ตระกูลใดตระกูลหนึ่งถึงความเป็นใหญ่ในภคทรัพย์แล้ว ย่อมตั้งอยู่ได้นาน เพราะสาเหตุ ๔ ประการ หรือสาเหตุใดสาเหตุหนึ่ง

๑.๒ เหตุที่ทำให้ตระกูลเจริญ ตั้งมั่นอยู่ได้นานประกอบด้วย

- ๑) แสวงหาพัสดุที่หายไป
- ๒) ซ่อมแซมพัสดุที่เก่าคร่ำคร่า
- ๓) รู้จักประมาณในการบริโภค
- ๔) ตั้งสตรีหรือบุรุษมีศีลให้เป็นใหญ่ในเรือน^{๓๑}

บุตรธิดาจึงควรทำตนเป็นคนดี ชำรงรักษาสมบัติของมารดาบิดาและพยายามทำให้ดียิ่งๆขึ้นไป เพื่อให้เกิดความเจริญแก่ครอบครัว และวงศ์ตระกูล สิ่งใดที่เป็นทรัพย์ทางวัตถุของมารดาบิดา ทั้งในบ้านและนอกบ้าน บุตรธิดาที่ดีควรยินดีอาสาที่จะช่วยดูแลรักษาแทนท่าน ถ้าท่านอนุญาต ทั้งนี้เพื่อแบ่งเบาภาระของผู้เป็นมารดาบิดาที่มีภาระมาก

๒) ธรรมสมบัติ หมายถึง ทรัพย์ทางปัญญา ธรรมสมบัติเป็นคุณธรรมประจำตระกูลที่เกยประพติดปฏิบัติสืบต่อกันมา เป็นเกียรติ ศักดิ์ศรี ชื่อเสียงที่ดั่งามของวงศ์ตระกูล ถือว่าเป็นทรัพย์ภายในเรียกว่า "อริยทรัพย์" คือ ทรัพย์ที่ประเสริฐติดตัวอยู่ภายในจิตใจ มีคุณค่ามากกว่าวัตถุทรัพย์หรือทรัพย์ภายนอก เช่น แก้ว แหวน เงิน ทอง ของมีค่าต่างๆ เป็นต้น

๔. จักประพติดตนให้เหมาะสมที่จะเป็นทายาท หมายถึง บุตรธิดาต้องประพติดตนเป็นคนดี ให้เหมาะสมกับความเป็นทายาทที่รับทรัพย์มรดกของวงศ์ตระกูล และรักษาทรัพย์นั้นเอาไว้ให้ได้ มีวิริยะอุตสาหะในการประกอบอาชีพโดยสุจริตชอบธรรม ไม่หลงใหลในอบายมุข อัน

^{๓๐} อญ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๕๔/๓๗๕.

^{๓๑} อญ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๕๔/๓๗๖.

เป็นทางแห่งความเสื่อมของทรัพย์มรดก และเป็นที่ตั้งแห่งการล่มสลายของวงศ์สกุลแล้ว มารดาบิดาย่อมยินดีมอบทรัพย์มรดกให้ ถ้าบุตรธิดาหลงใหลในอบายมุข มารดาบิดาย่อมวางใจไม่ลงที่จะมอบทรัพย์มรดกให้ อบายมุขนั้นมีอยู่ ๖ ประการ คือ

๑) คึมน้ำเมา ดิดสิ่งเสพติดชนิดต่างๆและทำให้เกิดโทษอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ๖ ประการ คือ

- (๑) เสียทรัพย์ทันตาเห็น
- (๒) ก่อการทะเลาะวิวาท
- (๓) เป็นบ่อเกิดแห่งโรค
- (๔) เห็นเหตุให้เสียชื่อเสียง
- (๕) เป็นเหตุให้ไม่รู้จักราย
- (๖) เป็นเหตุทอนกำลังปัญญา^{๓๒}

๒) เทียวกลางคืน ความเสื่อมและเสียหายจากอบายมุขย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้หลงใหลนั้น มีโทษในการประกอบเนื่องๆซึ่งการเที่ยวไปในตรอกหรือตามแหล่งสถานบันเทิงต่างๆในกลางคืน ๖ ประการ คือ

- (๑) เชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาดน
- (๒) เชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษานุตรภรรยา
- (๓) เชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาทรัพย์สมบัติ
- (๔) เป็นที่สงสัย ของคนอื่นด้วยเหตุต่างๆ
- (๕) มักถูกใส่ร้ายด้วยเรื่องไม่เป็นจริง
- (๖) ทำให้เกิดความลำบากมากหลายอย่าง^{๓๓}

๓) เทียวดูการละเล่น ก่อให้เกิดโทษในการเที่ยวดูมหรสพการเล่นต่างๆ ๖ ประการ คือ

- (๑) มีการรำที่ไหน (ไปที่นั่น)
- (๒) มีการขับร้องที่ไหน (ไปที่นั่น)
- (๓) มีการประโคมที่ไหน (ไปที่นั่น)
- (๔) มีเสภาที่ไหน (ไปที่นั่น)
- (๕) มีการบรรเลงที่ไหน (ไปที่นั่น)
- (๖) มีเถิดเทิงที่ไหน (ไปที่นั่น)^{๓๔}

^{๓๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๘/๒๐๒-๒๐๓.

^{๓๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๘/๒๐๓.

^{๓๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๐/๒๐๓-๒๐๔.

๔) เล่นการพนัน ก่อให้เกิดโทษในการประกอบเนื่องๆ ซึ่งการพนันอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ๖ ประการ คือ

- (๑) ผู้ชนะยอมก่อเวร
- (๒) ผู้แพ้ยอมเสียดาทรัพย์
- (๓) เสียทรัพย์ทันตาเห็น
- (๔) ถ้อยคำที่เป็นพยานในศาล ก็เชื่อถือไม่ได้
- (๕) ถูกมิตรอำมาตย์ ดูหมิ่น
- (๖) ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย เพราะเห็นว่าชายผู้นี้เป็นนักเลง การพนันไม่สามารถจะเลี้ยงดูภรรยาได้^{๓๕}

๕) คบคนชั่วเป็นมิตร ก่อให้เกิดโทษในการประกอบเนื่องๆ ซึ่งการคบคนชั่วเป็นมิตร ๖ ประการ คือ

- (๑) เขามีนักเลงการพนันเป็นมิตร
- (๒) เขามีนักเลงเจ้าชู้เป็นมิตรสหาย
- (๓) เขามีนักเลงเหล้าเป็นมิตรสหาย
- (๔) เขามีคนหลอกลวงเป็นมิตรสหาย
- (๕) เขามีคนโกงเป็นมิตร
- (๖) เขามีโจรเป็นมิตรสหาย^{๓๖}

๖) เกียจคร้านทำงาน ก่อให้เกิดโทษในการประกอบเนื่องๆ ๖ ประการ คือ

- (๑) มักอ้างว่า หนานัก แล้วไม่ทำงาน
- (๒) มักอ้างว่า ร้อนเกินไป แล้วไม่ทำงาน
- (๓) มักอ้างว่า เวลาเย็นเกินไป แล้วไม่ทำงาน
- (๔) มักอ้างว่า เวลาเช้าเกินไป แล้วไม่ทำงาน
- (๕) มักอ้างว่า หิวเกินไป แล้วไม่ทำงาน
- (๖) มักอ้างว่า กระจายเกินไป แล้วไม่ทำงาน^{๓๗}

ดังนั้นพระพุทธองค์ ท่านจึงทรงสอนให้พุทธบริษัททั้งหลายต้องรู้จักเลิกละ สิ่งที่เป็นอบายมุขให้ได้ คืมน้ำเมา เทียวกลางคืน ดูการละเล่น เล่นการพนัน เกียจคร้านการทำงาน คบคนชั่ว

^{๓๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๑/๒๐๔.

^{๓๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๒/๒๐๔-๒๐๕.

^{๓๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๓/๒๐๕.

เป็นมิตรสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ เป็นหุบเหวเป็นปากทางแห่งความเลื่อม ความเลว อย่าเข้าไปยุ่งอย่าเข้าไปแตะ ถ้าเข้ายุ่งเข้าไปแตะแล้วยากที่จะถอนตัวออกมาได้

๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน หมายถึง เมื่อมารดาบิดาสิ้นชีวิตไปแล้วหน้าที่ของบุตรธิดาต้องทำบุญอุทิศให้ ความตายนี้เป็นไปตามธรรมดาของสังขาร บุตรธิดาไม่ควรแต่จะเศร้าโศกเสียใจร้องไห้รำพัน กระทั่งไม่มีจิตใจจะทำมาปนกิจศพของมารดาบิดา ควรจะระงับความทุกข์ใจ พิจารณาให้เห็นความจริงว่ามารดาบิดาต้องตายไปตามธรรมดา ชีวิตของคนทุกคนที่เกิดมาต้องตายทั้งสิ้น ปู่ย่า ตายาย ทวดของเราทุกคนล้วนแต่ตายทั้งสิ้น และบุคคลเหล่านั้นก็ได้เอาอะไรไปเลย แม้สิ่งที่ท่านรักคงดวงใจท่านก็เอาไปไม่ได้ แม้ตัวเราเองก็เช่นเดียวกัน ในไม่ช้าก็ต้องตายไปอีกเช่นเดียวกัน สมดังที่พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

"บุคคลผู้ไม่มีความตระหนี่ทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเป็น อารมณ์ ปราบปรามพุนที่ล่วงลับไปแล้ว วัตถุเทวดา หรือท้าว มหาราชโลกบาล ผู้มียศทั้ง ๔ คือ ท้าวภูเวระ ๑ ท้าวธตรฐ ๑ ท้าว วิรูปักษ์ ๑ ท้าววิรูปักษ์ ๑ แล้วพึงถวายทาน บุรพชนและวัตถุเทพดา เป็นต้นเหล่านั้น ย่อมเป็นผู้อันเขาบูชาแล้ว และเขาผู้เป็นทายกย่อมไม่ไร้ผล การร้องไห้ ความโศกหรือการคร่ำครวญอย่างอื่นใด ใครๆ ไม่ควรทำโดยแท้ เพราะการร้องไห้เป็นต้นนั้น ไม่เป็นไปเพื่อ ประโยชน์แก่ชนผู้ล่วงลับไปแล้ว ญาติทั้งหลายก็จงดำรงอยู่อย่างนั้น อันทักษิณานี้แล อันบุคคลให้แล้ว ชื่อว่า ตั้งไว้ดีแล้วในสงฆ์ ย่อม สำเร็จโดยฐานะเพื่อประโยชน์แก่ชนนั้นตลอดกาลนาน"^{๓๘}

บุตรธิดาจึงต้องไม่ลืมพระคุณมารดาบิดา เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วบุตรธิดาควรรับภาระหน้าที่ต่างๆ เริ่มตั้งแต่จัดงานประกอบพิธีบำเพ็ญกุศลศพ กระทั่งที่สุดคือการปลงศพตาม ประเพณีของศาสนาที่ตนศรัทธา นับถือ จากนั้นก็ควรหาโอกาสกระทำทักษิณาทานถึงมารดาบิดา ในพิธีกรรมที่สำคัญๆ ที่บรรพบุรุษนำปฏิบัติมา กล่าวคือ พิธีทำบุญในเทศกาลสงกรานต์ พิธีทำบุญ ครบรอบ ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน พิธีทำบุญอัฐิ พิธีทำบุญประจำปี พิธีทำบุญเทศกาลสารทไทย พิธีทำบุญ เทศกาลอื่นๆ ตามประเพณีท้องถิ่น เป็นต้น การทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วเรียกว่า "บุพพะเป ตะพลี และ ญาติพลี" พระพุทธเจ้าทรงตรัสเรื่องของการทำบุญอุทิศว่า กุลบุตรเมื่อจะสั่งสมบุญกุศลา อันชื่อว่า ปัตติทานเอง และจะยังบุญกุศลาอันชื่อว่า "ปัตตานุโมทนา" ให้เกิดแก่ชนเหล่าอื่น พึงทำ ทานอุทิศเปรตทั้งหลายโดยแท้ อีกอย่างหนึ่งทำบุญอย่างใดอย่างหนึ่งตามปกติของตนแล้ว พึงอุทิศ

^{๓๘} คณะกรรมการแผนกธรรมามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, มังคลัตถปิณี แปล เล่ม ๒, หน้า ๒๘๘-๒๘๙.

ส่วนบุญแก่ชนเหล่าอื่นด้วย ถ้าคุณบุตรกระทำดังกล่าวนี้อันแล้วย่อมได้รับอานิสงค์แห่งบุญมาก บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญ เจริญทั้งโลกนี้และโลกหน้า เมื่อเขาละโลกนี้ไปแล้วย่อมบันเทิงในสวรรค์ สมดังพระผู้มีพระภาคตรัสเรื่อง ประโยชน์แห่งการถือ โภคทรัพย์แก่นาถบิณฑิกเศรษฐีจึงตรัสคาถาเหล่านี้ไว้ในอาทิตยสูตร ปัญจกนิบาต อังคุตตรนิกาย ว่า

"นรชนจะต้องตายเป็นธรรมดา เมื่อระลึกถึงประโยชน์นี้ว่า โภคะทั้งหลายเรบริโภคแล้ว คนที่เลี้ยงเราก็กินแล้ว อันตรายทั้งหลายเราก็กินผ่านพ้นแล้วแล ทักษิณาทิมีผลในเบื้องบนเราก็กินแล้ว อนึ่ง พลี ๕ อย่างเราก็กินแล้ว ท่านผู้มีศีลทั้งหลาย ผู้สำรวจแล้ว ประพฤติพรหมจรรย์เราก็กินแล้ว บัณฑิตผู้ครองเรือน พึงปราณา โภคะเพื่อประโยชน์ใด ประโยชน์นั้นเราก็กินแล้ว กรรมที่ไม่ทำตนให้เดือดร้อนเราก็กินแล้ว ดังนั้นตั้งอยู่ในอริยธรรมทวยเทพดาอย่ามัวสรรเสริญเขาในโลกนี้แลเขาละไปแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์"^{๓๕}

สิ่งหนึ่งที่สำคัญในการอุปการะบุตรหรือทำบุญอุทิศให้มารดาบิดานั้นไม่ควรทำบาปเลย เช่น จะฆ่าเองหรือสั่งให้คนอื่นฆ่าเพื่อเอาเนื้อมาทำบุญก็ไม่ควร หรือจะมีงานมหรสพให้สนุกสนานก็ไม่เหมาะ เพราะไม่ใช่เรื่องบุญกุศล ควรทำแต่แต่เรื่องบำเพ็ญทาน, รักษาศีล, เจริญภาวนา, พังธรรมเทศนา ตามสมควรแก่กาลเวลาเท่านั้น^{๓๖}

สรุปได้ว่า หน้าที่ของบุตรธิดาในการบำรุงมารดาบิดาทางกาย หรือการบำรุงภายนอก เป็นการแบ่งเบาภาระหน้าที่ของมารดาบิดาไม่ให้นานลำบากทางร่างกายมากเกินไป เพราะมารดาบิดาท่านอุปการะบุตรธิดามาตลอดชีวิตแล้ว ควรจะให้ท่านได้พักผ่อนบ้างในบั้นปลายชีวิต อีกทั้งยังเป็นการทำให้มารดาบิดาได้มีเวลาในการที่จะเข้าวัดปฏิบัติ บำเพ็ญกุศลมากขึ้น การบำรุงมารดาบิดาทางร่างกายของท่านนั้น สำคัญที่บุตรธิดาควรจะพิจารณาว่ามารดาบิดาชื่นชอบในปัจจัย ๔ สิ่งใดหรือไม่พอใจในสิ่งใด ควรจะจัดหามาให้ท่าน เพราะสิ่งของบางประการมารดาบิดาอาจจะชื่นชอบหรือไม่ชื่นชอบ หากนำมาบำรุงมารดาบิดาอาจจะทำให้เกิดปัญหาผลกระทบต่อนานหรือต่อครอบครัวก็เป็นได้ เช่น การนำอาหาร เครื่องดื่ม ที่ดีมีประโยชน์มาบำรุงท่าน บุตรธิดาต้องหมั่นพิจารณาอาหารว่ามารดาบิดาชอบทานอะไรเป็นพิเศษ หรือท่านแพ้อาหารประเภทใดก็ไม่ควรนำมาจัดหาเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มที่เหมาะสมให้กับมารดาบิดามอบให้ จัดสรรที่อยู่อาศัยในบ้านตลอดถึงห้องน้ำห้องนอนของมารดาบิดาให้สะอาด ถูกสุขอนามัยอันจะส่งผลดีต่อสุขภาพของท่าน เมื่อมารดาบิดาเจ็บไข้ได้ป่วยก็หาหมอพยาบาลดูแลท่านอย่างใกล้ชิดไม่ปล่อยปะละเลย อย่างนี้เป็นต้น

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๗.

^{๓๖} พระสุธรรมมณี (เขมกะ), *หน้าที่ของภรรยา*, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันบรรลือธรรม, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓๐.

๒. การบำรุงมารดาบิดาทางใจ (การบำรุงอย่างสูง)

การตอบสนองพระคุณของท่านทั้งสองให้หมดได้ จะต้องเป็นการตอบแทนในด้านจิตใจ ซึ่งจะให้ประโยชน์แก่ท่านทั้งในชาตินี้และชาติหน้า และเป็นไปเพื่อความสิ้นทุกข์ในที่สุดได้ โดยการตอบแทนพระคุณท่าน ดังนี้

๑. ถ้าท่านยังไม่มีศรัทธา ก็พยายามชวนชวนให้ท่านได้มีศรัทธา เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา

๒. ถ้าท่านยังไม่มีศีล ก็พยายามชวนชวนให้ท่านได้มีศีล

๓. ถ้าท่านยังไม่มีจาคะ คือการรู้จักเสียสละบริจาค ก็พยายามชวนชวนให้ท่านได้มีจาคะ

๔. ถ้าท่านยังไม่มีปัญญา คือการรู้จักบาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์ และสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ตามหลักพระพุทธศาสนา ก็พยายามชวนชวนให้ท่านได้มีปัญญา^{๔๑}

ถ้าผู้ใดทำได้ ผู้นั้นชื่อว่าสามารถตอบแทนคุณของพ่อแม่ของตนได้หมด ถ้าท่านทั้งสองมีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา ตามหลักพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว ก็พยายามชวนชวนให้ท่านมีคุณธรรมหรือได้มีโอกาสนับถือปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้น โดยปฏิบัติดังนี้

๑. พาท่านไปทำบุญที่วัดตามโอกาสอันสมควร

๒. หาหนังสือธรรมะให้ท่านได้อ่าน หรืออ่านให้ท่านฟัง

๓. นิมนต์พระสงฆ์มาแสดงธรรมที่บ้าน มาทำบุญที่บ้านตามโอกาสอันสมควร

๔. ให้ท่านได้ฟังรายการธรรมะทางวิทยุหรือโทรทัศน์ หรือจัดหาเทพธรรมะมาเปิดให้ท่านฟัง

๕. ถ้าเป็นลูกผู้ชายก็บวชในพระพุทธศาสนา เพื่อให้ท่านทั้งสองได้มีโอกาสบำเพ็ญบุญกุศลได้มากขึ้น ทั้งมีความปลื้มใจมากขึ้นในเมื่อลูกของตนได้บวช

๖. ถ้าเป็นลูกผู้หญิง ก็พยายามชวนชวนให้ท่านได้บำเพ็ญบุญเท่าที่สามารถจะทำได้ ด้วยวิธีต่างๆ ตั้งแต่ข้อที่ ๑ ถึงข้อที่ ๔ และเมื่อได้บำเพ็ญบุญอย่างใดอย่างหนึ่งมา ก็ขอให้ท่านได้รับทราบและอนุโมทนาในส่วนบุญนั้นด้วย

ผู้ที่ได้บำรุงเลี้ยงพ่อแม่ ตอบแทนพระคุณของท่านทั้งสอง ด้วยวิธีการต่างๆ ดังกล่าวมาแล้ว ย่อมมีความเจริญก้าวหน้าในชีวิตได้มาก ย่อมได้ประสบบุญมาก ย่อมได้รับความรักใคร่ในชีวิตได้มาก ย่อมได้ประสบบุญมาก ย่อมได้รับความรักใคร่คุ้มครองจากเทพดาและมนุษย์เป็นอันมาก ย่อมปลอดภัยในเมื่อจะมีอันตรายแก่ชีวิต เพราะมารดาบิดามีพระคุณมาก ทั้งจะทำให้เกิดความสงบสุขขึ้นทั่วไปในครอบครัว ทำให้พ่อแม่มีความสุขใจได้มาก มีความอุ่นใจ ภูมิใจในลูกของคนที่

^{๔๑} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), อุดมมงคลในพระพุทธศาสนา, หน้า ๑๑๖.

เป็นคนกตัญญูกตเวทีเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ ทั้งเป็นการรักษาวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ อันเป็นเอกลักษณ์สำคัญประการหนึ่งไว้ในชาติของเรา อันเป็นไปเพื่อความสงบสุขในครอบครัวและวงศ์ตระกูลอีกด้วย^{๔๒}

สรุปได้ว่า การบำรุงมารดาบิดาที่ถือว่ามีคุณค่าอันสูงค่ามากที่สุดคือ การบำรุงทางด้านจิตใจ โดยบุตรธิดาพึงพยายามชักนำให้มารดาบิดาผู้ไม่มีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา ให้ดำรงตั้งมั่นอยู่ในความมีศรัทธา ศีล จาคะและปัญญาตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา นอกจากนั้นบุตรธิดาและมารดาบิดาพึงเป็นผู้มีความเคารพนับถือ เชื่อมมั่นในคุณของพระรัตนตรัย คือมีความเชื่อมั่นในหลักธรรมคำสอนของพระศาสดาว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว นรกสวรรค์มีจริง กรรมมีจริง เป็นต้น และเคารพเชื่อมั่นในคุณของพระสงฆ์ผู้เป็นนอานาบุญของโลก บุตรธิดากระทำได้ดังกล่าวนี้นี้ เชื่อว่าเป็นบุคคลผู้กระทำการตอบแทนคุณมารดาบิดาที่วิเศษสุด ผลแห่งความสุข ความเจริญ ก้าวหน้า ในชีวิตย่อมบังเกิดแก่บุคคลนั้นอย่างสูงสุด

๒.๕ บทสรุป

จากการศึกษาแนวคิดเรื่องการบำรุงมารดาบิดาที่ปรากฏในมงคลสูตร พอสรุปเนื้อหาสาระประเด็นที่สำคัญได้ว่า ท่านผู้รู้ทั้งหลายมีแนวคิดเห็นที่ตรงไปในทำนองเดียวกันว่า การบำรุงมารดาบิดา ถือเป็นมงคลที่สำคัญข้อหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา โดยมีมงคลในข้อนี้ได้กล่าวถึงหน้าที่ของบุตรธิดาผู้ประเสริฐพึงกระทำการตอบแทนคุณมารดาบิดา ด้วยการบำรุงร่างกายและจิตใจของมารดาบิดาให้มีความสุข ซึ่งมีอยู่ ๕ ประการ คือ

- ๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้วเลี้ยงท่านตอบ
- ๒) ช่วยทำกิจของท่าน
- ๓) ดำรงวงศ์ตระกูลของท่าน
- ๔) ทำตนให้สมควรแก่การรับทรัพย์มรดก
- ๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้

การบำรุงมารดาบิดาดังกล่าวเป็นส่วนของการบำรุงมารดาบิดาทางด้านร่างกาย ส่วนการบำรุงมารดาบิดาทางใจนั้น ท่านกล่าวไว้ว่า พยายามนำมารดาบิดาให้ดำรงตั้งมั่นอยู่กุศลคุณงามความดี ด้วยการสร้างศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา ให้บังเกิดขึ้นแก่มารดาบิดา หากบุตรธิดาใดกระทำได้ดังนี้ บัณฑิตทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ทรงยกย่องสรรเสริญในโลกนี้ และเมื่อละโลกนี้แล้วย่อมเจริญบันเทิงในสวรรค์

^{๔๒} พระธรรมวิสุทธิทักขิ (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), อุดมมงคลในพระพุทธศาสนา, หน้า ๑๑๖-๑๑๗.